
DOÇ. DR. HİMMET KONUR* İLE SÖYLEŞİ

Günümüz Amerika'sında İncil'den sonra en çok satan dinî eserin Mesnevî olduğu belirtilmektedir. Sizce bunun nedenleri nelerdir?

Bunun arkasında çok şey aranabilir. Çok iyi bir reklam ağı, Mevlânâ severlerin gayretleri vs... Ancak bu tür maddî gerekçelerin hiç biri onun eserinin Amerika'da bu denli ilgi ve itibar görmesini açıklamak için yeterli değildir.

Ben bunu şöyle izah ediyorum: Batı insanı Mevlânâ ve eserlerinde "kaybettiği şeyi" bulmaktadır. Bu şey ise mâneviyattır. Amerika bu kaybın en şiddetli olarak yaşadığı ülkelerden biridir. Bu, işin kötü tarafı. Bir de iyi olan tarafı var. O da kaybolan mâneviyatı arama imkanının hala mevcut olması. Mevlânâ ve eserleriyle tanışma fırsatına sahip olmak Amerikalılar için büyük şans.

Sizce Mevlânâ'nın günümüz insanına vermek istediği temel mesajlar nelerdir?

Ben meseleye böyle bakmıyorum. Mevlânâ'nın mesajını temel veya tali şeklinde ayırmanın doğru olmayacağı kanaatindeyim. O, varlığı bir olarak gören mutasavvıflar zincirinin önemli bir halkasıdır. Varlığın birliği veya diğer bir tabirle Vahdet-i vücud anlayışında "her şey" "bir" ve "bir şey" "her şey" dir; her şey birbiriyle bağlantılı ve önemlidir. Madde ile mâna birbiriyle iç içedir. Cansız varlıklar, bitkiler, hayvanlar ve insanların mânevî ve ruhanî varlıklarla birlikteliği ve iç içeliği söz konusudur. Her şeyi bir şeyde, bir şeyi her şeyde; zerreyi kürede, küreyi zerrede görmek mümkündür. Bu açıdan Mevlânâ için hiçbir şey önemli-önemsiz, temel-tali meselesi olmamıştır. O hayatta hiçbir şeyi ıskalamamaya çalışmıştır. Önemli olan hakikattir. İnsan her şeyde hakkı aramaya ve bulmaya çalışmalıdır. Onu fark ettikten sonra da mutlaka gereğini yerine getirmelidir.

---

* Doç. Dr. Himmet Konur, Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi Anabilim Dalı

Müslüman bir sûfi olan Mevlânâ'nın yetiştiği ortam sizce onun fikrî teşekkülüne nasıl katkıda bulunmuştur?

Mevlânâ'nın yukarıda sözünü ettiğimiz varlık anlayışı çerçevesinde konuyu ele alacak olursak, Mevlânâ ile ilgili olan her şey onun fikrî yapısının teşekkülüne de etki etmiştir, diyebiliriz. Buna onun yetiştiği ortam da dahil... Ancak özellikle insan söz konusu olduğunda her zaman aynı sebepler aynı sonuçları doğurmuyor. Mevlânâ ile aynı şartlarda ve aynı ortamda yetiştiği halde onunla aynı fikirleri paylaşmayan pek çok kimse bulabilmek mümkün. Bu açıdan Mevlânâ'nın hakkını Mevlânâ'ya teslim etmek lazım. Yani Mevlânâ'yı Mevlânâ yapan öncelikle Mevlânâ'nın kendisidir.

Onun yetiştiği ortam hakkında birkaç söz etmek gerekirse şunları söyleyebiliriz. Bir kere o hayatın bütün tezatlarını tecrübe etmiş ve yaşamıştır. Doğudan gelen Moğol İstilasası'nın, Batı'dan gelen Haçlı seferlerinin sefil bıraktığı insanların acı ve ıstırapına ortak olmuştur. O zamanın şartlarında, Belh'ten kalkıp Konya'ya gelişi apayrı bir tecrübe. Çekilen acı ve sıkıntıların insanın manevî bakımdan olgunlaşmasına katkı sağladığı söylenir. Mevlânâ hayatın tabii akışı içerisinde bu acı ve ıstıraplarla karşılaşmıştır.

Mevlânâ'yı diğer Müslüman âlimlerden ayıran ve mesajının bu kadar geniş kitlelere ulaşmasında etkili olan faktörler hakkındaki değerlendirmeniz nedir?

Bu soruya sağlıklı bir cevap verebilmek için Mevlânâ'nın hayatından bazı kesitleri hatırlamakta fayda var.

Öncelikle Mevlânâ'nın Babası Bahaüddin Veled'in iyi bir âlim ve müderris olduğu hatırlanmalıdır. Mevlânâ ilim ve irfan sahibi bir aile ortamında yetişmiştir. Aynı zamanda ailesi onun yetişmesi için özel gayret sarf etmiş; Seyyid Burhaneddin'i onun terbiyesiyle görevlendirmiştir. Bu sürecin sonunda Mevlânâ iyi bir âlim ve müderris olmuştur.

Mevlânâ'nın hayatta bulunduğu yıllar tasavvufî duygu ve düşüncenin kemale ermeye yüz tuttuğu döneme rastlamaktadır. Mevlânâ, özellikle Şems-i Tebrizî ile karşılaşmasından sonra, önceki yıllarda teşekkül eden tasavvufî duygu ve düşünceyi hazm edip şahsında temsil edebilecek hale gelmiştir.

Mevlânâ, dergahının kapısını herkese açık tutmuş; iyi kötü, âlim cahil, efendi köle, kısacası her türlü insanla hemhal olmuştur. Bu da insanı iyi tanımasına, insanla ilgili meseleleri iyi anlayıp çözümlemesine katkı sağlamıştır.

Asıl önemlisi de o, varlığın hakikatine ermiştir. İnsanlığın, varlığın hakikatini kavrayan bir kimsenin cazibesine kapılmaması düşünülemez.

Varlığın özünü kavramış olması, onun mesajının içeriğine olduğu gibi yön-

temine de etki etmiştir. Mevlânâ çocukla çocuk, gençle genç, yaşlıyla yaşlı olmuştur. İyi kötü, güzel çirkin herkesin derdini anlamış ve herkesin derdine derman olmaya çalışmıştır. Bildirdiğine göre, çok hoşlanmadığı halde, halk önem veriyor diye şiir dilini kullanmıştır...

Mevlânâ'nın İslâmî kimliğinin kimi çevrelerde belirginliğini kaybetmesi sizce neden kaynaklanmaktadır?

Maalesef ülkemizde böyle bir durum var ve bu durum sadece Mevlânâ'ya has da değil. Pek çok ilim, fikir ve sanat adamı için de benzer bir durum söz konusu. Bunu ancak ideolojik körlükle izah etmek mümkün. Çünkü ideolojiler hiçbir zaman gerçeğin bütününe görmek istemezler; bir kısmını alıp diğer bir kısmını kamufle ederler. Gerçeğin bir kısmını alarak tezlerini doğrulamakla yetinirler.

Ülkemizde sosyal bilimler alanında daha kat edilmesi gereken önemli mesafeler var. Bazı akademisyenler büyük tarihi şahsiyetlerin dini kimliğini gizlemeyi tercih ediyorlar. Neresinden bakarsanız bakın Mevlânâ büyük bir İslam âlimi ve velîsidir. Buna hayatı ve eserleri en büyük şahittir.

Özellikle Batı dünyasında ve ülkemizdeki bazı çalışmalarda İslâmî kimliğinden soyutlanan Mevlânâ imgeleri hakkında yorumunuz nedir?

Mevlânâ daha çok şair ve filozof kimliğiyle ön plana çıkarılmaya çalışılıyor. Bunların hiç birisi Mevlânâ'yı tanımlamak için yeterli değildir.

Yukarıda, onun şiirle uğraşmaktan hoşlanmadığını söylediğinden bahsetmiştim. Ayrıca Mevlânâ şiirlerini Fars diliyle yazmıştır. Günümüzde onun görüşlerinin cazibesine kapılanlar, sadece Fars dili ve edebiyatına aşına olanlar değil. Şiir dili yanında çok sönük kalan tercümelemlerden okuyanlar bile Mevlânâ'nın eserlerine hayran kalıyor. Hal böyleyse Mevlânâ'yı Mevlânâ yapan şeyi şiir ve şairlik dışında aramak lazım.

Filozofluğuna gelince bu da Mevlânâ için hiç de uygun düşmeyen bir isimlendirmedir. Çünkü o eserlerinde pek çok yerde filozofları ve filozofların yöntemini eleştirir.

Onun hümanist filozof olduğu da söylenmektedir. Bunun da gerçekte uzaktan yakından alakası yoktur. Eserlerinde yer alan, kendini hakikatin ölçüsü olarak gören kimselere karşı söylediği ağır ifadeler bunun en büyük şahidi-dir.

Mevlânâ'yı pekala filozof olarak tanımlamak da mümkün. Ancak bu takdirde felsefeyi de yeniden tanımlamak gerekecektir.

Mevlânâ ve düşüncesinin günümüz insanına yeterince aktarılabilirdiği kanaatinde misiniz? Bunun yapılabilirliği konusundaki önerileriniz nelerdir?

Ben günümüz insanının Mevlânâ ve eserlerinden yeterince yararlanamadığı düşüncesindeyim. Bunun pek çok sebebi var. Bu, Mevlânâ hakkında bilgi sahibi olanların veya akademisyenlerin görevlerini yapmamalarıyla ilgili bir mesele değil. Daha karmaşık bir problem.

İşin bir de akademik tarafı var. Mevlânâ kültürümüzü; inanç, duygu ve düşüncelerimizi evrensel düzeyde temsil eden en önemli isimlerden biri. Onun hayatını, eserlerini, duygu, düşünce ve inanç dünyasını çocuklarımıza ve halkımıza tanıtmak mecburiyetindeyiz.

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarımızın, Üniversitelerimizin bu konuda yapması gereken çok şey var. Bu sadece bir bilgi konusu değil aynı zamanda varoluşsal bir mesele olarak algılanmalıdır. Mevlânâ'nın düşünceleri Milli Eğitim ve Kültür politikalarımıza sinmeli, ilim ve sanat dünyamızda akisleri görülmelidir. Bu da ciddi ve sabırlı çalışmalar gerektirmektedir.

Mevlânâ'nın ve temsil ettiği sûfi geleneğin Anadolu coğrafyasındaki dinî anlayışa etkileri var mıdır? Varsa bu etki hangi yönde olmuştur?

Mevlânâ "sufi geleneğin" en önemli simalarından biridir. Bu gelenek mensuplarının anlayışına göre insan sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Bu değişim ve dönüşümün olumlu yönde olması arzu edilir. Meseleye böyle bakınca olgunlaşma yoluna giren her insan, hangi durumda olursa olsun, hangi günaha bulaşırsa bulaşsın makbuldür. Tasavvuf geleneği insanı olgunlaşma sürecine sokmaya, olgunlaştırmaya ve geliştirmeye çalışmıştır. Bu da her insanı içine alan ve kucaklayan bir din anlayışı oluşturmuştur. Farklı dinlere mensup insanlar arasında olduğu kadar Müslüman olup da farklı düzeyde dinî hassasiyet taşıyan kimseler arasında da hoşgörüyü dayalı bir anlayışın gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Tarihî tecrübe gözden geçirildiğinde, bu anlayışın sufi geleneğin mesajının ulaştığı toplulukları derinden etkilediği görülür. Tarih boyunca Anadolu'da her inanca mensup insanın hayat hakkı bulabilmesi bunun bir göstergesidir.

Günümüzde tartışılan "ılımlı İslâm" yorumu size göre pratik gerçekliği olan bir değerlendirme midir? Bu yorumun temellendirilmesinde ismi geçen Mevlânâ ve sûfi gelenek size göre ne kadar bu yoruma izin vermektedir?

İnanç gibi, kültür gibi manevî değerlerin hiç birisinin araçsallaştırılmasını uygun ve ahlakî bulmuyorum. Müslümanlar, İslâm'ı nasıl anlamaları ve tatbik etmeleri gerektiğine samimiyet ve içtenlikle çabalayarak karar vermelidirler.

Sipariş usulüyle değil.

Bunları araçsallaştıran ve çıkarları için kullanan insanların/toplulukların veya devletlerin istismar etmeyeceği hiçbir şey yoktur. Diğer taraftan manevi değerlerini [bile] istismar ettiren insanlar gerçekte hiçbir şeyin sahibi olmazlar, olduklarını sanırlar.

Mevlânâ'nın veya sufi geleneğin böyle bir anlayışa alet olacağını sanmak büyük bir yanlış olacaktır. Mevlânâ'nın veya sufi geleneğin İslam anlayışı doğru ve kabule değer ise kabul edilir ve benimsenir. Hoş görüldüğü veya bugün için bazı çevrelerce öyle uygun görüldüğü için değil.

Mevlânâ'nın İslam anlayışını ılımlı olarak nitelendirebilmek mümkündür. Ancak bu anlayışı, Mevlânâ'nın anlayışı dışında tanımlanan ve sınırları çizilen bir ılımlı İslam anlayışına alet etmek hem yanlış hem de gayr-ı ahlakîdir.

Mevlânâ'nın düşünceleri size göre Mevlevî gelenekte yeterince aktarılabilmiş midir?

Her düşüncenin madde planındaki temsilinde bir takım problemler ve arızalar ortaya çıkabilir. Mevlevî gelenek Mevlânâ'nın düşüncelerini anlatabilmek için samimi çabalar içerisinde bulunmuştur. Ancak zaman zaman bu geleneksel çizginin dışına çıkmış da olmuştur. Bu sadece Mevlevîliğe mahsus bir durum da değildir. Burada bir hususu daha dile getirmek gerekir. Mevlânâ'nın düşüncelerini sadece Mevlevîler değil neredeyse bütün tasavvuf geleneği benimsemiş ve geniş çevrelere ulaştırmak için gayret sarf etmiştir. Geçmişte veya günümüzde bu konuda bir eksiklik söz konusuysa bunu sadece Mevlevî gelenekle irtibatlandırmamak gerekir.

Mevlevîliğin ve Mevlevî sanatkarların Türk-İslâm sanatına etkileri hakkında neler söylersiniz?

Mevlevilikte sanat bir amaç değil üründür. Hatta ben yan ürün demek istiyorum. Mevlânâ insanın her şeyiyle iyi, doğru ve güzele yönelmesini istiyor. Bunu başaran kimsenin eylemi ve söylemi içerisinde kendiliğinden estetik bir boyut oluşuyor. Estetik dünyayla tanışan kimselerin sanata yönelmeleri de güç olmuyor.

Mevlânâ düşüncelerini şiir kalıbı içerisinde sunmuş. Sesteki ahengi insanı aşka getiren ve ibadete yönelten bir muharrir olarak görmüş. Onun yolundan gidenler de insanı Hakk'a yönelten İslam sanatlarına sahip çıkmış ve geliştirmek için elerinden geleni yapmışlardır.

İslam Dünyasında Mevlânâ ve sûfî geleneğın sevgi ve hoşgörüye dayalı İslâm anlayışı yerine “el-kaide İslâm’ı”nın geniş yankı bulmasının nedenleri nelerdir?

Ben her şeye rağmen İslam dünyasında “el-kaide İslâm’ının” geniş kabul gördüğü kanaatinde değilim. Ancak “el-kaide İslâm’ının” geniş yankı uyandırdığı doğrudur. “el-kaide İslâm’ı” tarihte düşünce olarak temelleri bulunan ancak hiçbir zaman Müslümanların büyük çoğunluğunu etkisi altına alamayan bir anlayıştır. Günümüzde ise hayatının bir döneminde Batı ile özellikle de Amerika’yla yakın ilişkisi olan kişilerce sahip çıkılan, yönetilen ve yönlendirilen bir anlayış olarak karşımıza çıkmakta. Bu durumun iyi analiz edilmesi gerekir. Bu sorun İslam dünyasının bir an evvel çözümlemesi gereken bir mesele olarak karşımızda durmaktadır.

2007 yılının Unesco tarafından bir kez daha Dünya Mevlânâ yılı ilan edilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz. Bu bağlamda bu yılki Mevlânâ etkinliklerini yeterli buluyor musunuz?

Bunu daha çok Mevlânâ’yı tanımayan kimseler ve çevreler açısından bir fırsat olarak görüyorum. Mevlânâ ile ilgili pek çok program yapılıyor. Bunların hepsini bizzat görme imkanım olmadığı için, içerisinin doldurulup doldurulmadığını değerlendirebilmem mümkün değil. Yapılan çalışmaların semereleri sonraki yıllarda görülecek.

Ülkemiz açısından ben Mevlânâ ve görüşleriyle ilgili olarak yapılması gerekenin bu organizasyonlardan bağımsız olarak düşünülmesi ve düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyim. Yukarıda bir miktar bahsettim. Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurum ve kuruluşlar Mevlânâ düşüncesinin ilim, kültür, sanat ve din anlayışımıza katkıda bulunması için uzun soluklu plan, program ve projeler üretmelidir.

Dünya Mevlânâ yılında ülkemizde ve Dünya’nın çeşitli merkezlerinde gerçekleştirilen çeşitli etkinliklere rağmen Diyanet İşleri Başkanlığının bu konudaki çekimserliğini neye bağlıyorsunuz?

Bu konuda yeterli bilgi sahibi değilim. Diyanet vakfının desteklediği bir sempozyuma bizzat konuşmacı olarak katılmış bulunuyorum. Ancak DİB’nin Mevlânâ ile ilgili düzenlemiş olduğu etkinlikler kurumsal gücüne yakışmayacak nispette az ise bu durum mutlaka sorgulanmalıdır.

İhtida olaylarında daha etkin olması gereken Kelam geleneği yerine Mevlânâ ve İbnü'l-Arabî gibi sûfîlerin daha etkili olmasını nasıl değerlendirirsiniz?

Başarısızlığın sebebini bir kenara bırakıp başarının sebebi veya sebepleri üzerinde durursak soru da kendiliğinden cevabını bulmuş olur. İman “dil ile ikrar ve kalp ile tasdik” şeklinde tanımlanır. Dil ile ikrar dünyevi işlerin düzenlenmesi ile ilgilidir. İmanda asıl önemli olan ise “kalp ile tasdik”tir. Sufiler meseleye doğru yerden; kalpten başlamış ve sahih bir imanın kalbe yerleşebilmesi için çaba sarf etmişlerdir. Sufiler kalp ilmi üzerinde çok durmuşlar, imanın kalbe yerleşmesi için gereken her şeyi yapmaya gayret etmişlerdir. Sufilere göre sağlıklı bir imana sahip olabilmek için kalbin tasfiye edilmesi ve hastalıklarından arındırılması gerekir. Bu yapıldığında imanın kalbe girmemesi için bir sebep kalmayacaktır.

Kelamcılarımız her ne kadar yukarıda bahsettiğimiz iman tanımını benimsemiş olsalar da kalp üzerinde yeterince durmamışlar, inancı daha çok rasyonel bir çerçeveye oturtmak için çalışmışlardır. İnancın rasyonel boyutu üzerinde durmak gerekli ise de yeterli ve öncelikli bir mesele değildir.